

ДЕЩО ПРО КАРТИНИ СВІТУ

У статті аналізується державна політика та її ставлення до наукової й інонаукової картини світу. Демонструються деякі положення з інонаукових знань.

Ключові слова: державна політика, наукова картина всіту, інонаукова (позанаукова) картина світу, релігія, містика.

В статье анализируется государственная политика и ее отношение научной и ионауочной картине мира. Демонстрируются некоторые положения из ионауочных знаний.

Ключевые слова: государственная политика, научная картина мира, ионауочная (вненауочная) картина мира, религия, мистика.

The article analyzes the state policy and its relation to scientific and nonscientific pictures of the world. Some provisions of nonscientific knowledge are demonstrated.

Key words: the state policy, the scientific picture of the world, non-scientific picture of the world, religion, mysticism.

Актуальність теми. Останнім часом державні органи дуже виразно порушують Конституцію з приводу свобод віросповідання і не зважають на вчених з їх картиною світу, вчених, які є консультантами і радниками для політиків.

Державні органи «заграють» з великими, багатими конфесіями, які експлуатують традицію, мають великий прихід. Державні мужі влаштовують зустрічі з цими релігійними лідерами, ходять до церкви, щоб сфотографували як вони ставлять свічки або цілують хрест. Особливо активно демонстрація своєї релігійності відбувається перед виборами. Січеславська держадміністрація в цьому не виняток.

Січеслав – старовинна назва Дніпропетровська. Тут, у Дніпропетровській області, були розташовані всі основні Запорозькі Січі. Цариця Московської імперії Катерина II знищила Запорозьку Січ як останнє, що залишалося від арійської культури, арійської цивілізації. Індоевропейська (арійська) цивілізація виникла якраз на цій землі. Арії – це скандинави (правікінги), які, воюючи, дійшли до Індії. Арії були дикими племенами. Але тут, на цій землі, виникла культура, перша арійська культура (курганна культура). Почали вирощувати рослину, вирощувати живе, життя. Виникло ставлення до життя як до цінності. Це і було закладено в праукраїнську культуру, в дохристиянську українську релігію. Але державні можновладці цього не знають. «Заграють» з вигідними для них конфесіями, які мають паству, що проголосує за них на виборах, або які мають гроші, порушуючи закон про те, що церква відділена від держави. Оце такий

сучасний стан. Сучасний стан Січеславщини (Дніпропетровщини) – це розмаїття релігій, розмаїття духовних общин (християни, мусульмани, буддисти, старовіри, іудеї, індуїсти, мормони, кришнаїти, сахаджа йоги, фалунь дафа, бахаї, теософи, послідовники общин Блаватської, Реріха). Тенденції розвитку? Якщо державні можновладці не будуть заgravати з певними конфесіями і втручатися в релігійні справи, надаючи перевагу певним релігіям, пропагуючи їх, чим і породжуючи стан нерівноправ'я, то буде мир і спокій. Тоді виникне можливість збагнути основи релігійності, повернувшись до основної цінності – життя, повернутись до розуміння наукової і інонаукової картини світу, про що піде мова нижче.

Науковці існують, щоб давати поради політикам. Вчені – це консультанти та радники для політиків. Вчені оперують об'єктивностями. Але політики не прислухаються до вчених, що є патологією суспільства.

З розвитком культури наукова об'єктивність почала розвиватися окремо. Релігійно-художнє ж посилює акцент на одиничних, неповторних переживаннях людини, а також на її особистому, інтимному. Ці неповторності виникають в умовах крайностей, у тих умовах, в яких у людини виникає й патологія, невроз, психоз. Релігійно-художнє начало вбирає в себе як особисте життя, так і все те, що піднімається над усім особистим, над всією оманною фантазією істерика, над несвідомими потягами надлишкового характеру. Релігійно-художнє начало втілюється також і як вищий стан духу, стан, який не можна передати словами. Цей стан в індуїзмі позначається як Турія, Мокша, Самадхі, в зороастризмі – як Сяяння Благого Помислу, у буддизмі – як Нірвана, Саторі, у даосизмі – як Дао, Ву, у іудаїзмі – як Явлення Господа, у християнстві – як Царство Боже, Преображення, в ісламі – як Знамення Аллаха, Фана, в язичництві – як Ирій. Ісус Христос говорить про Царство Боже притчами, які самі по собі є символами. За допомогою цих символів, багатозначних символів, Ісус Христос намагається виразити ті речі, а точніше, ті стани душі, для яких ще не існує словесного поняття [12, с. 265-285]. Однак ці стани виражені, а значить, оточені загальнолюдськими обставинами. Оточений загальнолюдськими обставинами невиражений стан людини як надособисте, де немає особистості, де особистість не критерій, тому що відсутня безвихідь особистісної сфери, відсутнє все тимчасове й недовговічне обмеженої індивідуальності [12, с. 265-285]. Якщо тут відсутнє все тимчасове, то значить у людині присутній стан, або переживання, неможливості смерті. Тут смерть здається неможливою, майже смішною через те, що зникає особистість [5, с. 306-308]. Смерть тоді не знищення, а єдине справжнє життя [5, с. 306-308]. Подібні стани як основа ненаукової, або релігійно-містичної, художньої картини світу, описані в усіх релігіях – як давніх (наприклад, Ирій протоаріїв, або протоукраїнців), так і сучасних (наприклад, «Записні книжки» Джидду Кришнамурті). У даосизмі – це Ву або Дао. В індуїзмі – це Турія, Мокша, Самадхі. У буддизмі – це Нірвана або Саторі. В іудаїзмі

й християнстві – це Явлення Господа або Царство Боже, Преображення. В ісламі – це Фана або Знамення Аллаха. Передаються подібні неувявні стани людини символами й позначаються як стан НЕМРИ (або АМРІ).

Приклад яскравого злиття символу, або багатозначності, що позначає особливий стан свідомості людини у зв'язку із загальною картиною походження світу, можна знайти в українському релігійному фольклорі, насамперед в етимології слів, які є священні, сакральні. Перше із цих слів – «Вирій», а точніше, «Ірій». Українська форма цього слова з початковою буквою «в» виникла внаслідок злиття «В» і «Ірій». Спочатку говорили: «Куди?», – і відповідали: «В Ірій!». Потім «В» і «Ірій» злилися в одне слово. Ірій – це фактично південь. В українській фольклористиці ириця – це пташка, що повернулася з вирію, тобто повернулася з півдня, куди вона літала зимувати.

Одного чудового дня і самі протоарії (або протоукраїнці) рушили на цей самий південь. У результаті протоарії прийшли в Іран й Індію і стали аріями, зафіксувавши свою подорож в Ригведах. Протоарії асимілювали, змішалися з місцевим населенням, заклавши корінь ведичної релігії і надалі продовжуючи розвивати міфологічний лад цієї релігії в інших Ведах, таких як Яджурведа, Самаведа, Атхарваведа. Ці Веди написані на санскриті – мові, яка вже значно відрізнялася від тієї мови, якою було написано Ригведи, перші Веди аріїв. Але справа навіть не в мові. Справа в дусі, що передає певний стан свідомості людини. З ведичної традиції брахманізму виник буддизм, що заперечував існування індуїстських богів і Атмана (Турії) як вищого стану духу. Але, по-суті, буддизм продовжував передавати той дух індуїзму (брахманізму), який описував певний стан свідомості людини, стан НЕМРИ (або АМРІ, від божества АМРІТА), стан неможливості смерті, стан безсмертя. Цей дух стану безсмертя продовжує жити й у даосизмі, перекочувавши в зовсім інше середовище, зовсім іншу культуру – китайську. Цей дух стану безсмертя став фактично іншою культурою, не індійською (арійською) і не українською (протоарійською), а китайською.

Ірій – це символ багатозначний. Ірій означає й море (від прус. *iuriga* «море»). Але це не просто море. Адже як виник світ? Коли ще не було світу, або світла, не було неба й землі (точніше, «небесного» й «земного»), було лише широке море [11, с. 7]. Тобто море (або Ірій), а точніше, широке море, – це насамперед багатозначний символ, що означає стан духу давнього протоарія (або протоукраїнця). Вирій – це не просто південь, з якого прилітають птахи, це вищий світ, чарівний сад [9, с. 95], це рай, райське світове дерево. Біля вершини цього дерева живуть душі померлих і птахи. З Ірію прилітають птахи. Але знову-таки, не треба сприймати Ірій як райський південь реально. Ірій – це символ райського півдня людського духу, стан «широкого моря», від якого виник світ (внутрішній світ створеної людиною конкретики як Небо й Земля, а точніше Небесне й Земне) [11, с. 7], це той остаточний стан духу, який починається з дивного, з чудового,

тобто з Дива, з Божества Дива. Адже Див пов'язаний з верхом дерева [6, с. 377]. Хоча це не просто дерево. Це райське світове дерево, тобто Ірій як стан людського безсмертного духу, коли людина переживає неможливість своєї власної смерті, переживає стан НЕМРИ (або АМРИ). Переживши подібний стан, людина знаходить натхнення й творить (творить у своїй уяві світи, такі як Небо й Земля, тобто Небесне й Земне). У періоди вищого стану натхнення ноти й слова так і течуть із-під пера творця, організовуючись у щось цільне й готове. Ноти й слова, формуючись у твори, буквально нав'язують себе авторові, ніби водять його рукою. І рука пише речі (твори), які розум сприймає в здивуванні [12, с. 265-285], здивуванні від випадкового й спонтанного їх вияву. Ці речі (твори) з'являються як потік думок і образів. Вони виникають не за нашим наміром, викликаються до свого існування не нашою волею, а мимоволі. Це натхнення. При натхненні ми мимоволі підкорюємося і йдемо за своїми імпульсами й почуттями, навіть тими, які нам чужі. У момент натхнення ці імпульси й почуття панують над нами як чужа воля, підкоряють собі нашу особистість. Значить, натхнення як творчий імпульс не збігається з нашою волею; але ми захоплені цим імпульсом так, що не бажаємо нічого іншого.

Натхнення до нас приходять ніби ззовні. Це натхнення як неусвідомлений імпульс не просто впливає на нашу свідомість. Воно керує нашою свідомістю. Воно прокладає собі шлях до мети так, як це відбувається в природі, тобто стихійно. Натхнення – це стихійна сила. Вона проривається в людині навіть тоді, коли вона утримується від творчої діяльності, утримується довільно, свідомо. Все одно думки й образи з'являються на світ навіть без участі людської свідомості, всупереч свідомості, [12 с., 265-285]. Ці форми як певний рівень свідомості відкриваються тому, хто має такий самий рівень свідомості. До цього рівня свідомості треба дорости, постійно оновлюючи свій дух, постійно дивлячись на світ новими очима, не привченими очима, а очима оновленими, не при звичаєними до старого, а відкритими до нового.

В образах, які входять до ненаукової картини світу, приховані символи. Білий місяць – символ одного, чорний місяць – іншого. Ми розпізнаємо ці символи. Вони нам несуть можливості, що відкривають додаткові можливості в нас як щось уроджене, що протистоїть навіть найвитонченішій нашій фантазії. Тут ці символи є не особистісними фантазіями. Вони є діяльною уявою, що не будує ніяких повітряних замків, а лежить в основі як якась апріорна ідея, як щось, що залишилося після відкидання всього зайвого, усього, що затемнює. Ця діяльна уява, іншими словами – типова ситуація, яка відчувається нами як звільнення. Знаходячи це звільнення, ми стаємо всесильними й летимо немов на крилах. І це все на початку створення, тобто на початку творчого процесу. На початку всіх стадій творчого процесу ми Боги, ми Всесильні. І не випадково Священне Писання починається словами «На початку створення Всесильним...». Однак докладніше зупинимось на самому початку Тори як світоглядному моменті. Перше слово Тори, як і Біблії, – це «На початку» (Тора)

[3, с. 5 (Бут 1:1.)]. Потім іде пояснення, на початку чого. Відомо, що на початку створення (Тора). Тобто мова йде про процес творчості, процес, властивий людському духу. Момент творчості, або створення нового, відбувається на стадії натхнення. Але в Торі йдеться про попередню стадію, тобто стадію, яка на початку. Мова йде про стадію, яка стоїть перед натхненням. Перед періодом натхнення вклинюється період відсутності уваги до проблеми [4 с. 255-257], яка вирішується в процесі творчості. Ось цей самий період відсутності уваги до проблеми, період, який стоїть на початку створення, і розглядає Тора. У цей період, або в момент творчого процесу, людина відчуває себе Всесильною, або Богом. Це момент трансopodobного стану [10, с. 268], переживання неможливості смерті [5, с. 306], екстазу [7, с. 14], стану НЕМРИ (або АМРІ).

Можна сказати, що мова йде про Бога, тобто про людину в цьому стані. Бог, або Всесильний, – це людина в стані, коли переживається неможливість смерті як компенсація виникнення в людині самосвідомості, а з нею і усвідомлення смертності.

Тора починається зі слів «На початку створення Богом...» (Тора, 3, с. 5), (Бут., 1:1). Далі йде пояснення того, що створювалося. А створювалося Небесне й Земне. Тора говорить про те, що «на початку створення Богом Небесного й Земного» – це створення двох символів, які розкривають технологію збагнення того ж стану, коли людина переживає момент неможливості смерті і є Богом, або Всесильним. Зауважимо, що Бог, або людина в стані, коли нею переживається неможливість смерті (коли людина Всесильна), творить не Небо й Землю як зовнішню об'єктивну реальність, а творить Небесне й Земне як два символи, що розкривають технологію збагнення, або знаходження людиною стану Божественності, або стану Бога, коли людина Всесильна й переживає вічне життя.

Небесне й Земне – це два багатозначні символи. Вони стосуються насамперед внутрішнього життя людського духу, а не об'єктивної реальності. Адже «Царство Боже всередині вас» (Лк. 17:21). Небесне в людині – це все піднесене, це надсвідомість, життя духу, натхненність. Земне в людині – це все тілесне, підсвідоме в психічній сфері, де має місце прояв цього тілесного, інстинктивного. Отож, на початку створення (як створення способу (технології) знаходження Божественного) Земне, тобто тілесне, було неувяним хаосом, і тьма покривала безодню (Тора). Тут мова йде про Земне, або тілесне, як неупорядковане, хаотичне, покрите тьмою (Тора). Але тут все ж присутнє і Небесне, коли Дух Бога витав над поверхнею вод (Тора). Тут Тора в символічній формі описує момент створення Богом Небесного й Земного, коли Небесне ще мало переважало. Потім іде опис у символічній, багатозначній формі способу (технології) практичного знаходження Божественного, у процесі чого наростає сила Небесного. Вона наростає, починаючи з того моменту, коли Бог говорить: «Хай буде світло!» (Тора).

І далі ми бачимо, що протягом усіх Священних Писань: Тори, Біблії, Корану, Вед, Упанішад, Бхагавадгіти, Трипитаки, Авести,

Дао де цзин – у символічній формі описані різні варіанти знаходження стану Божественності, знаходження того стану, коли людина переживає неможливість смерті. Інше питання, що ми не завжди можемо розшифрувати символічну мову збагнення Божественного. Але це від того, що ми самі мало осягли. Однак кожного разу збагнення Божественного, його знаходження відбувається через певний уклад, спосіб життя. Тому в Торі Бог, або Всесильний, розкриваючи свої таємниці, створює день і ніч як певний порядок і спосіб життя, за якого людина має можливість осягти Божественне. Далі Бог створює свій внутрішній світ працею, а на сьомий день він відпочиває [3, с. 6 (Бут., 2:2.)]. Тобто ми стикаємося з демонстрацією укладу життя, за якого з'являється можливість осягти Божественне. Для цього людина повинна мати певний ритм зміни праці й відпочинку, шість днів працювати, а на сьомий відпочивати. Звичайно, у різних Священних Писаннях ми бачимо розбіжність у проповідуваних укладах життя, ми бачимо різну ритуалістику й специфічні способи збагнення Божественного. Однак люди різні. І різним людям різне підходить. Тому й повинна бути релігійна свобода, щоб людина мала можливість вибрати для себе найефективніше й наблизити себе до Божественного. Навіть в одному і тому же Священному Писанні є різні способи збагнення Божественного.

Існують два писемні значущі начала релігійних культур двох давніх народностей – арійів і семітів. Арійське начало – це Ригведа, семітське – Тора. Можна стверджувати, що Ригведи у своїй основі малюють матеріалістичну картину світу. Адже в Ригведах немає моменту творення. Світ речей був споконвічно самодостатнім. Бог Індра народився потім [8, с. 29]. Але можна нетрадиційно стверджувати, що Тора, а значить і Біблія, також матеріалістична книга, тому що творяться символи Небесного і Земного, а не Небо й Земля в реаліях. А якщо людина шукає ворогів собі, шукає образ ворога в особі матеріалістів, атеїстів або націоналістів, то це його особисті проблеми. Адже Бог у Торі як Людина-Всесильна створив не небо й землю як об'єктивну реальність, а Небесне й Земне як символи, створив у своїй уяві. Він створив Небесне й Земне як два символи, що передають способи (технології) знаходження стану, у якому людина всесильна, позбавлена страху смерті. Тут можна розуміти Бога як людину, яка знайшла стан неможливості смерті, стан НЕМРИ (або АМРІ), стан безсмертя.

Символ, прихований в образі, наділяє цей образ значенневою перспективою. Угаданий образ – це образ, що перейшов у символ і відкрив людині перспективу її існування, відкрив людині сенс її життя. Образ являє собою ту цеглинку, з якої будується ненаукова, неабстрактна картина світу. Образ обов'язково щось означає й містить у собі символічно виражені смисли. Але образ також розуміється як чуттєва реалія. Ця чуттєва реалія не відділена від її змістовно-символічної структури, різні смисли якої виражають зв'язок людей як сукупність, і не говорять про людину без зв'язку з іншими людьми. Ця

сукупність надає повноти людському духу. Тим і значуща ненаукова картина світу як образно-символічна у своєму виконанні за формою й така, що є одухотворює своєю повнотою за своїм значенням. Більше того, це натхнення як суще множить можливості, все більше й більше окриляючи людину. Ці можливості конкретного індивіда (людини) не відірвані від загальнолюдських можливостей. Тому від них віє теплотою, тому вони об'єднують, породжують почуття згуртованості. Адже в символі обов'язковою є теплота гуртуючої таємниці [1, с. 827] теплота любові [2, с. 361-373] на протигагу холоду відчуження. І якщо це відчуження визнається як наявність, то воно вже світить, дає тепло. Дає тепло, а значить входить у ненаукову картину світу; відриваючись від холодного розрахунку наукової картини, що холодить, несучи істину й обливаючи людину холодним потом, залишаючи мінімальні можливості для виживання й процвітання. Ненаукова картина світу, сплітаючи воедино релігійні, езотеричні, містичні, естетичні начала, дарує передбачувані можливості, тим самим хоч якось одухотворюючи людину.

Позитивний погляд у майбутнє надихає людину. Навіть спогади, сповнюючи людину, спрямовують її до передбачених можливостей майбутнього. Спогади, так чи інакше, враховують подальші події, орієнтують подальші дії людини [2, с. 361-373]. Тому в основі людини в цілому лежить її спрямованість у майбутнє. Символ як складова ненаукової картини світу, або інонаукової форми знання [2, с. 361-373; 1, с. 828], стикаючись зі смислами інших символів, витлумачуючись і перетворюючись у інші символічні структури, не зводиться до поняття й не перетворюється в наукову картину світу, що за своєю суттю має перед собою як предмет творчості безмовну об'єктивну річ. Ненаукова картина світу як предмет творчості має голос іншої людини, а не безголосу річ. Тут присутній діалог і оцінювання різних смислів, смислів, що прийшли як з наукової картини світу, так і з ненаукової.

Інонауковість [2, с. 361-373], або ненаукова (позанаукова) картина світу, починається вже у філософії [2, с. 361-373] – як тільки вона втрачає свою суворість, інтегруючи наукові істини, перевірені експериментально. Але зі втратою суворості у філософії зменшується присутність догматичних думок. Адже світ змінюється, й установлені строгою наукою ідеї частково старіють. І якщо ці застарілі ідеї присутні у філософських системах, орієнтованих на наукові знання, перевірені експериментом, то тоді такі філософські системи у своїй логіці міркувань розвивають найчастіше застарілі знання. Беззастережність цих знань так чи інакше переводить сувору науковість філософських міркувань у ненауковість, приєднуючи їх до ненаукової картини світу, перетворюючи філософський текст у свого роду роман, якому властива застережна мова. Хоча застережна мова не є достатньою ознакою, щоб вписатися в ненаукову картину світу. Чистий епос і чиста лірика не знають застережень [2, с. 361-373], але вони належать ненауковій картині світу. Роман знає застережну мову. Але він теж належить ненауковій картині світу. Є більш ґрунтовні

ознаки, властиві ненауковій картині світу. У науковій картині світу об'єктивна річ так і залишається безмовною. Вона підлягає як бездушне начало маніпуляціям ученого, експерименту.

Ненаукова (позанаукова) картина світу одухотворює бездушні речі, аж до того, що змушує їх говорити, вплітає в смисловий контекст натхненність особистості, особистості, яка говорить, мислить, діє згідно з тим або іншим принципом. Тобто в ненауковій картині світу усе живе, все оживає, усе одухотворено. Речі заряджаються смисловим потенціалом, щоб впливати на людей, на їхній духовний світ. Речі не просто механічно діють на особистість, а перетворюються в смисловий контекст цієї особистості, починають говорити. Так, у ліриці говорять гори, моря, долини (якщо вони не говорять, вони все одно з'являються як ландшафти людської душі). Дійсна об'єктивна реальність, що оточує людину й впливає на неї, перетворюється в смисловий контекст людини, контекст її вчинків і переживань, контекст вчинків і переживань героїв, придуманих людиною.

Позанаукова картина світу своїми символами змінює найбільш загальний смисл реальності в уявленні людини, не змінюючи нічого практично, не впливаючи на реальність суто фізично. Людина спостерігає смислове перетворення буття. Хоча нічого в дійсності не змінилося.

Символи стосуються форми, а не змісту, якщо зміст належить науковій картині світу. Символи – це відображені емоції. У науковій картині світу емоції – лише допоміжний елемент, що вплітається в процес творчості. У ненауковій картині світу емоції – це емоційно-ціннісні вигуки й заклики, спрямовані в майбутнє. Ці емоційно-ціннісні вигуки й заклики передбачають майбутнє у своїх побажаннях, страхах, надіях. Вони творять і творяться. І тому безсмертні, поки живуть люди, що їх сприймають. Вони – передбачене майбутнє, бажане майбутнє. Вони – смисли. І якщо вони коли-небудь забуваються як смисли, то через певний час воскресають, оновившись і оживши. У ненауковій картині світу ніякі смисли не можуть бути забуті зовсім. Навіть найбезглуздіші. Вони все-таки відроджуються, коли настає їх час. Навіть застарілі помилкові смисли, час від часу набувають сили, розбурхуючи й шокуючи собою людські душі, відроджуючи і просвітлюючи їх. Наприклад, джайністське незаподіяння шкоди навіть комахам, при всій своїй безглуздості, якщо комахи шкідливі).

Позанаукова картина світу в людині сама по собі самоцінна, тому що супроводжується станами свідомості незрівняного характеру, вищими, неповторними, непоясненими, Божественними. У порівнянні з ними практичні цілі людини стають другорядними. «Самоцінність» проявляється в станах екстатичного натхнення з подальшими проявами. Наприклад, такими як «заумна мова» поетів-футуристів або глосарії релігійних сектантів. Через подібне дуже яскраво проявляється «самоцінність» як стрижень ненаукової картини

світу у тієї чи іншої конкретної особистості, «самоцінність» через те, що в цьому випадку відбувається неповторний і своєрідний танець органів мовлення [13, с. 116-148] шляхом вимови, що дає насолоду [13, с. 116-148].

Висновок. Прояв позанаукової картини світу в людині в остаточному підсумку приносить насолоду. Через насолоду й існує в людини потреба в позанауковій картині світу. Насолода тут кінцевий результат. До цього ж був стан Божественного, після якого йде потік виражень, проявлень. Це для всіх. Тому вибіркоче ставлення до окремих конфесій як до головних неприпустиме для політика.

Використана література

1. *Аверинцев, С.С.* Символ / С.С. Аверинцев // КЛЭ. - Т. 7. – М., 1972.
2. *Бахтин, М.М.* К методологии гуманитарных наук / М.М. Бахтин // Эстетика словесного творчества. – М., 1979.
3. Библия. – М.: Издание московской патриархии, 1988.
4. *Вудвортс, Р.* Этапы творческого мышления / Р. Вудвортс // Хрестоматия по общей психологии. – М., 1981.
5. *Джем, В.* Многообразие религиозного опыта / В. Джем. – СПб., 1993.
6. *Иванов, В.В.* Див / В.В. Иванов, В.Н. Топоров // Мифы народов мира. Энциклопедия. В 2 т. - Т.1. – М., 1991.
7. *Ильин, Е.П.* Эмоции и чувства / Е.П. Ильин. – СПб., 2001.
8. *Кейпер, Ф.Б.Я.* Труды по ведийской мифологии / Ф.Б.Я. Кейпер. – М., 1986.
9. *Миколаев, Б.Д.* (Волхв Богумир). Родная вера. Источник счастья. – Хмельницкий, 2007.
10. *Теплов, Б.М.* Конспекты и комментарии к книге А. Анастаси «Дифференциальная психология» / Б.М. Теплов // Избранные труды. В 2 т. - Т. 2. – М., 1985.
11. Українська народна обрядова поезія. – К., 2006.
12. *Юнг, К.* Об отношении аналитической психологии к поэтико-художественному творчеству / К. Юнг // Архетип и символ. – М., 1991.
13. *Эйхенбаум, Б.М.* Теория «формального метода» Б.М. Эйхенбаум // Литература. Теория. Критика. Полемка. – Л., 1929.

Стаття надійшла до редакції 21.11.2012 р.